

Марко Недић

У ЗНАКУ СТВАРАЛАЧКИХ КОНТИНУИТЕТА

Добрило Ненадић, Добрило Николић: *Ахилије*,
Библиотека Знак, књ. 2, Издавачи: Културни центар, Ариље,
Просвета, Београд, Књига комерц, Београд 1996.

Велике годишњице политичке и културне историје српског народа, које се у различитим облицима обележавају последњих година, на својеврстан начин потврђују његов духовни континуитет од немањихког времена до наших дана. Тај континуитет своједобно се оваплоћивао у многим областима живота и постојања, од државотворних и религијских институција до великих градитељских дела, сликарских остварења и књижевних узлета. Захваљујући истовременом и адекватном функционисању и деловању свих ових појава и стваралачких подухвата, чак и онда када су неки од њих, као што је државотворни, изостајали за извесно време, духовно и биолошко биће српског народа осигуравало је своје постојање и у временима која му ни у политичком ни у културном погледу нису била нимало наклоњена. Зато годишњице настанка познатих задужбина српских владара из времена пуног процвата српске државе и културе постају најсигурнији знаци богатог културног развика и континуитета српског народа у историји. Велике годишњице такође омогућавају да се српска културна прошлост сагледа у новом духовном контексту и са новим вредносним проценама.

Потврђивање значаја великих културних и политичких догађаја у српској прошлости данас може бити обележавано на различите начине, од официјелно политичког, преко медијског до стваралачког. Стваралачко обележавање, обележавање које производи ново уметничко дело

на линији сличног надахнућа или сличног вредносног обележја, нај-примеренији је и најадекватнији начин потврђивања вредности и значаја великих остварења прошлости. Док су велики и углавном непознати градитељи и сликари и познати писци немањићке епохе својим уметничким остварењима обележавали властито време и упућивали се према будућности, данашњи аутори својом уметношћу такође обележавају доба у којем живе, али се истовремено упућују и према будућности, у којој ће њихова остварења добијати нова значења, и према прошлости, која их трајношћу свога значаја инспирише на стварање. Данас сигурно нема потребнијег ни вреднијег начина обележавања светлих тачака наше прошлости од стваралачког повезивања са њима. Заиста лепа књига Добрила Ненадића и Добрила Николића *Ахилије*, посвећена седамстој годишњици храма светог Ахилија у Ариљу, свакако је прави пример за такво повезивање. У овој књизи се времена културног континуитета српског народа потврђују на посебан начин. Међусобно се прожимајући и тумачећи једно друго, данашње време и прошло време спајају се на плану заједничких књижевних и ликовних инспирација и потреба, које готово истим интензитетом и значењем, иако у другачијим видовима, обележавају оба ова времена. Два удаљена тренутка српске културе стапају се у овој књизи у делове истог духовног и стваралачког низа, који у првом реду говори о високим уметничким потребама и једног и другог времена и људи од духа у њима.

На који начин се два времена везана за настајање, градњу и уметничко осмишљавање храма светог Ахилија у Ариљу и обележавања његове седамстогодишњице указују и виде као делови истог духовног система у књизи *Ахилије* Добрила Ненадића и Добрила Николића? Самим тим што ова књига као културни и уметнички производ, као својеврсни артефакт данашњег времена, има два аутора, та веза међу удаљеним временима успоставља се бар на два начина. Једна врста повезивања остварује се на нивоу текста, друга на нивоу ликовног и обликовног елемента и слоја књиге. Сједињени међу истим корицама и на истим листовима и страницама ове књиге, они данас делују као највиши графичко-књижевни израз који ова два аутора могу понудити и остварити, односно као израз природног јединства данашњег стваралачког тренутка и његових естетских и графичких могућности. Сједињени, они на најприроднији начин такође понављају одговарајућу функцију коју су писана реч и насликана прича имале и у средњовековној српској уметности. Доброило Ненадић то јединство духовног погледа на свет и доживљај света остварује причом о сликама, Доброило Николић сликама о причи, или причом у сликама. А оба израза међусобно се преплићу и допуњују и делују на читаоца и на гледаоца у свом текстуално-ликовном јединству. На први поглед би се могло рећи да текст Добрила Ненадића у некој другој графичкој констелацији или без ње може постојати и без Николићевих ликовних решења и значењских допуна, али ново посматрање текста и илустрација открива да је веза међу њима много дубља и да њихов међусобно подупирање заиста сеже до самог уметничког предмета и инспирације књиге заједничке и једном и другом изразу.

Оба аутора међутим, сваки на свој начин, осамостаљивали су свој део књиге до оне мере у којој литерани слој није могао засметати ликовном, нити пак ликовни књижевном. Добрило Ненадић је своју причу започео онако како започињу све приче које говоре о мењању постојећег поретка међу појавама – непосредним указивањем на узроке и ток промена. Главни јунак Ненадићеве приче истовремено је и њен наратор, дакле онај књижевни лик који унапред зна ток догађаја и њихове последице али који тек тренутком и чином причања долази до пуне спознаје о њиховом значењу. Наратор је у Ненадићевом тексту преносилац истине, дискурса истине, како би се то рекло данас, или, како би се рекло помало старинским критичарским језиком, он прича једну занимљиву причу која се заиста могла догодити онако како је он доживљава и види. Сви најважнији елементи добре и јасне приче дати су већ на њеном почетку: време догађања – 1296. година; место догађања – манастир у Ариљу који носи име Светог Ахилија; предмет приче – живописање унутрашњости храма и догађаји кроз које је у том времену пролазио главни јунак и наратор ове дугачке приповетке, односно приповести. Већ на почетку су такође дати и остали протагонисти приче – грчки мајстори живописци, сликари фресака, и Срби, њихови помоћници, као и односи међу ликовима, основне карактеристике простора, атмосфера времена.

Читаоцима је дакле већ на почетку сасвим јасно да је реч о реалистичком наративном поступку, у којем се свет доживљава онаквим каквим се види на први поглед. Читаоцима је међутим исто тако јасно да суштина приче није само у томе већ и у нечем сасвим другом. Самим тим што је испричана реалистичким књижевним средствима, Ненадићева прича се већ у старту удаљава од поетике књижевности настајале у доба немањихке Србије. То удаљавање на посебан начин се преносило и на садржински ниво приповетке. Ненадићев јунак, наиме, сасвим јасно наглашава, пошто је у себи открио страст за сликањем, да његови цртежи немају ништа од религиозне фантастике која постоји и у средњовековном сликарству и у књижевности, у књижевности ипак нешто више. На његовим цртежима и сликама »није било«, каже он, »ни змајева, ни аждаја, ни прекоморских чудовишта«, односно није било ничега што претходно својим очима он сам није видео. Он је још раније поставио јасне елементе свога схватања тајне уметничког дела, односно своје сликарске поетике: »Ту нема никаквог тајанства, има само упорне вежбе и упорног посматрања.« Реалистичка, миметичка поетика коју заговара Ненадићев јунак и наратор заиста је далеко од поетика феудалног доба које се, у контексту византијске поетике, у садржинском смислу и у начину доживљавања књижевног дела ослањају на библијске мотиве и религиозну садржину и на фантастику као на врсту и могућност схватања и тумачења света. Добрило Ненадић међутим свет види искључиво као писац друге половине и краја XX века, и стога је управо у поетичком смислу близак већини писаца свога времена. Зато што поштује еволуцију књижевних поетика и њихових промена обавезан је да се удаљи од средњовековног времена и да своју поетику гради на визији света и визији књижевног

дела свога времена. Може да звучи парадоксално, али он управо на тај начин највише поштује време у српској књижевности и уметности од пре седам векова.

Добрило Ненадић је међутим изабрао други, заобилазнији, али много ефикаснији начин да се ипак приближи томе времену. Приближио му се на тематском, односно на двоструком садржинском и на симболичком нивоу. Најпре је то учинио бирајући за предмет своје приповести осликавање, украшавање унутрашњости храма светог Ахилија живописима, или фрескама. Наративни предмет није непосредно преузет из средњовековне српске књижевности али сличност са током описивања градње првих српских манастира у биографијама које су написали Свети Сава и Стеван Првовенчани више је него очигледна. Основна прича *Ахилија* завршава се изненадним окончавањем сликања цркве, као што се и основна прича првих српских биографија завршавала описом окончавања градње манастира. Са градитељства, акценат је у Ненадићевој приповести померен на сликарство и на његово значење у историји српске средњовековне уметности и тиме је још више проширена тематска и семантичка основа његове приче. С друге стране, спонтано стваралачко осамостаљивање главног јунака ове Ненадићеве приповести, младог Србина Брајана, помоћника грчких живописца, у својим најважнијим моментима симболично се поклапа са једним од најзначајнијих догађаја у историји српске државе и цркве. Брајаново посвећивање уметничком стварању и сликарској вештини и његово одвајање од канонизованог грчког фреско-сликарства изведено је готово из истих разлога због којих је то неколико деценија раније учинио и Свети Сава осамостаљујући српску православну цркву од грчке цркве. Иако Брајаново осамостаљивање није остварено до краја, иако је прекинуто у тренутку у којем је могло да се потврди и на библијско-хришћанским темама, оно је симболично означило могућно појављивање Срба као стварних аутора фреско-сликарства немањинског доба и њиховог уношења у канонизовану сликарску уметност и индивидуалних и националних црта, као што се то, мада у мањој мери, заиста и дешавало у стварности.

Ова два изузетно значајна момента у Ненадићевој причи показују да он ни тему ни садржину своје приповести није изабрао случајно и без непосредне везе са историјом и културом српског народа. Напротив, та веза је веома јака. Исто тако је и друга обликовна средства своје приповести бирао имајући у виду и подразумевајући једним делом и контекст и структуру старе српске књижевности и истовремено, много већим делом, контекст данашње српске прозе, као и духовни и еволутивни континуитет који та два удаљена тренутка српске књижевности битно одређују и повезују у времену.

Данашњем књижевном времену Добрило Ненадић се приближио још на један начин. Причајући причу о рађању једног стваралачког духа и стваралачке самосвести и већине значајнијих момената стваралаштва које види као кључне тематске и семантичке линије своје приче – нормативно, канонско представљање стварности, тајну и лепоту уметничког дела, његову инспирацију и друге – он се сасвим спонтано

и индиректно укључио и у актуелни тренутак данашње српске прозе. Причајући причу о настанку сликарских дела и њихове тајне, Ненадић је истовремено испричао и своју причу о тајни настанка данашњих наративних остварења. Причајући такву причу на први поглед реалистичким обликовним средствима, он је на питање где се налази »душа цртежа«, односно »душа приче«, индиректно дао одговор да се она налази не само у методу већ и у предмету, а поготово у »оној светлуцавој цаклини« која се ствара на самој површини слике избијајући из њене унутрашњости и штитећи је од пропадања; »душа приче« се пак налази на самој површини уметничког језика и стила који избијају из складног односа њеног унутрашњег бића и њеног предмета. На тај начин је Ненадић показао да његова прича није проста реалистичка реконструкција предмета, већ да она произилази из скривених, из симболичних и метафизичких значења живота, које он наслућује колико у његовим скривеним толико и у његовим свакодневним и видљивим облицима. Његова прича на тај начин и даље чува тајну уметничког стварања, као што је то чинила и прича средњовековне књижевности, јер ту тајну тражи и налази и у књижевном предмету и ван њега.

Својеврсно приближавање тајни уметничког бића књиге *Ахилије* знатно је продужено захваљујући његовом другом аутору, Добрилу Николићу. Он се такође налази у двострукој улози у књизи. С једне стране, он је њен могући јунак, односно он је као ликовни уметник један од могућних потомака њеног главног јунака. С друге стране, он као аутор такође има две приче у књизи. Једна се односи на сам текст, на Ненадићеву причу у њему. Друга се односи на судбину манастира кроз време, на историју. И једна и друга су испричане максимално стилизованим индивидуалним ликовним средствима. И једна и друга дакле служе књизи као уметничком предмету и стваралачком духу који тај предмет рада и укључује у културну историју свога народа. Ауторским уделом у књизи Добрило Николић је знатно појачао не само њен ликовно-графички слој и значење, него је исто тако на посебан и симболичан начин потврдио континуитет духовности и културе свога народа у прошлости и садашњости, што је и био један од најзначајнијих разлога настанка књиге *Ахилије*.